

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

**Ευάγγελος Αναστ.
Διαμαντής**
Μεταδιδακτορικός
Ερευνητής,
Νομική Σχολή ΕΚΠΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται από τη δημόσια διοίκηση ως νέα μορφή επικοινωνίας με τους πολίτες. Η διοικητική ανάρτηση στα social media αποτελεί πλέον δημόσια υπηρεσία με συγκεκριμένες έννομες συνέπειες. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στη νομική φύση αυτής της ανάρτησης και στις αρχές του δικαίου που τη διέπουν. Στόχος της έρευνας είναι να αναδείξει ότι η ανάρτηση των δημοσίων υπηρεσιών στα κοινωνικά δίκτυα υπόκειται σε έλεγχο από τους ίδιους τους φορείς κοινωνικής δικτύωσης, σε διοικητικό έλεγχο από ανεξάρτητες αρχές και κυρίως σε δικαστικό έλεγχο στο σύγχρονο Κράτος δικαίου.

ABSTRACT

Social media are being used by the public administration as a new form of communication with citizens. Administrative posting on social media is now a public service with specific legal consequences. This study focuses on the legal nature of this posting and the legal principles governing it. The aim of the research is to show that the posting of public services on social networks is subject to control by the social networking sites themselves, to administrative control by independent authorities and, above all, to judicial control in the modern rule of law.

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η δημόσια υπηρεσία είναι κοινωνικό γεγονός (*fait social*) και όχι αποτέλεσμα της κρατικής κυριαρχίας (*souveraineté de l'État*). Αυτό δήλωσε ο *Leon Duguit* (1859-1928), όταν υποστήριζε ότι

το κράτος υπάρχει και νομιμοποιείται μόνο στο μέτρο που εξυπηρετεί αντικειμενικά κοινωνικές ανάγκες, μέσω της λειτουργίας δημοσίων υπηρεσιών¹. Αντίθετα, ο *Maurice Hauriou* (1856-1929) διατείνονταν ότι η δημόσια υπηρεσία είναι αποτέλεσμα της κρατικής κυριαρχίας. Αν και η θέση του *Leon Duguit*, η οποία διατυπώθηκε το 1901, επιβεβαιώθηκε πανηγυρικά², ούτε ο ίδιος δεν θα μπορούσε να φανταστεί έναν αιώνα αργότερα ότι η δημόσια υπηρεσία θα αξιοποιούσε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (*Social Media*)³.

Η παρουσία των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι μία αναπόφευκτη συνέπεια του ψηφιακού μετασχηματισμού του Κράτους, η θεσμική διάσταση του οποίου δεν είναι άλλη από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (*e-government*)⁴. Η διοίκηση, αναγνωρίζοντας τη ραγδαία εξάπλωση και διεισδυτικότητα των ψηφιακών τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή των πολιτών, επιχειρεί να αξιοποιήσει τα κοινωνικά μέσα (*Facebook*, *Twitter/X*, *Instagram*, *YouTube* κ.ά.) όχι μόνο για την ανάπτυξη δημοσίων σχέσεων, αλλά και για την άμεση επικοινωνία με το κοινό⁵.

Η συμμετοχή των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αντανakλά την ανάγκη εκσυγχρονισμού της διοικητικής λειτουργίας, καθώς και την επιδίωξη για βελτίωση της διαφάνειας, της προσβασιμότητας και της κοινωνικής λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης. Οι δημόσιοι φορείς χρησιμοποιούν πλέον τα κοινωνικά δίκτυα για να ενημερώνουν για υπηρεσίες⁶, προκηρύξεις, εκδηλώσεις, προθεσμίες, πολιτικές, φυσικές καταστροφές, έκτακτα μέτρα ή ακόμα και για την προβολή του έργου τους⁷. Έτσι, σήμερα, επί παραδείγματι, στο *Facebook* όλα σχεδόν τα Υπουργεία

¹ L. Duguit, *L'État, le droit objectif et la loi positive*, 1901, ανατύπωση 2003· και το άρθρο του ίδιου, *De la situation des particuliers à l'égard des services publics*, RDP 1907, σελ. 411-439. Ο L. Duguit ήταν ο πρώτος θεωρητικός του διοικητικού δικαίου που υιοθέτησε τα πορίσματα της Κοινωνιολογίας στις μελέτες του, καθώς επηρεάστηκε κυρίως από τον Έ. Durkheim (1858-1917). Αντίθετα, ο M. Hauriou Γάλλος, ομόλογος του L. Duguit στο Πανεπιστήμιο της Τουλούζης, υποστήριζε τη γερμανικών καταβολών θεωρία ότι η δημόσια υπηρεσία πηγάζει και νομιμοποιείται από τη δημόσια εξουσία του Κράτους. Ο Κοσμήτωρ του Μπορντό αντιτάχθηκε στον ιδρυτή της Ιστορικής Σχολής του Δικαίου, Πρώσο νομικό, F. C. von Savigny, ο οποίος υποστήριζε ότι το Κράτος και οι θεσμοί του νομιμοποιούνται από το “*imperium*”, δηλαδή την εξουσία και την κυριαρχία του και όχι από την αποστολή του στην υπηρεσία της κοινότητας και των κοινωνικών αναγκών της. Έτσι, ο L. Duguit καυτηρίασε τη θεωρία του Κράτους της γερμανικής νομικής επιστήμης, την οποία απέδιδε στον R. von Jhering, και το έργο του *Der Zweck im Recht*, 1897, κύριος εμπνευστής του οποίου ήταν ο W. Jellinek και το βιβλίο του *System der öffentlichen subjektiven Rechte*, 1892.

² Η κοινωνιολογική θεώρηση του δικαίου επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό σήμερα και την συνταγματική θεωρία εν γένει, βλ. C. Thornhill, *A Sociology of Constitutions*, 2016, σελ. 51 επ· Idem, *A Sociology of Transnational Constitutions*, 2016· Idem, *Political Theory in Modern Germany*, 1999.

³ Η διαφωνία των δύο μεγάλων θεωρητικών του διοικητικού δικαίου, M. Hauriou και L. Duguit, αποτυπώνεται σε πολλά σύγχρονα και παλαιά έργα, ενδεικτικά, βλ. M. Milet/L. Duguit/M. Hauriou, “*Quarante ans de controverse juridico-politique. Essai d'analyse socioretorique (1889-1929)*”, σε: C. M. Herera (dir), *Les juristes face au politique, Le droit, la gauche, la doctrine sous la IIIe République*, 2003, σελ. 85-121· L. Duguit, *The Law and the State. French and German Doctrines*, 1917. Σήμερα, γίνεται δεκτό ότι η δημόσια υπηρεσία αποτελεί τον σκοπό του διοικητικού δικαίου, ενώ η δημόσια εξουσία είναι το μέσον της διοικητικής δράσης που επιβάλλει την εφαρμογή του, βλ. Ε. Πρεβεδούρου, *Οι σκοποί του Συντάγματος και οι περιορισμοί των δικαιωμάτων με αφορμή το βιβλίο του Γ. Καραβοκύρη, «Οι συνταγματικοί σκοποί. Το δημόσιο δίκαιο σε λειτουργική στροφή»*, e-ΠΟΛΙΤΕΙΑ 13/2025, σελ. 172.

⁴ N. Buffault, *Utiliser les réseaux sociaux dans la fonction publique*, 2017.

⁵ V. Ndior/E. Netter, *États et réseaux sociaux Contrôler le discours en ligne*, LGDJ 2024, σελ. 56· M. C. Bilsdorfer, *Polizeiliche Öffentlichkeitsarbeit in sozialen Netzwerken*, 2019, σελ. 45.

⁶ ΔΠρΑθ 3314/2024.

⁷ ΔΠρΑθ 5693/2024.

έχουν επίσημη σελίδα (official page), η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων με αναρτήσεις της αναδεικνύει το έργο της στα νησιά του Αιγαίου και ο Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλειας στον επίσημο λογαριασμό του (e-ΕΦΚΑ) αναρτά δελτία Τύπου για την ημερομηνία καταβολής των συντάξεων.

Παρά ταύτα, τα κοινωνικά δίκτυα αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στην επικοινωνία φτάνοντας στο σημείο ακόμη και να τη χειραγωγούν. Η δυνατότητα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης που κατέχουν οι φορείς εκμετάλλευσης δικτύων συνεπάγεται σημαντικούς κινδύνους για την ελεύθερη και πλουραλιστική διαδικασία διαμόρφωσης της γνώμης και της λήψης αποφάσεων⁸. Η επικοινωνιακή επιρροή των κοινωνικών δικτύων ήδη λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τη δημόσια διοίκηση. Επίσης, εγείρονται πολλαπλά ζητήματα άσκησης των κανόνων και αρχών που διέπουν τη δημόσια υπηρεσία. Στην παρούσα εργασία θα μελετηθούν ορισμένα από τα ζητήματα αυτά, όπως η αναζήτηση της νομικής φύσης των αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τις δημόσιες υπηρεσίες. Επιπλέον, θα αναλυθούν οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τη δράση των δημοσίων υπηρεσιών στο ψηφιακό περιβάλλον, καθώς οι αρχές αυτές λαμβάνουν νέες μορφές και διαστάσεις. Ακόμη, λόγω της αυξανόμενης επιρροής και σημασίας των κοινωνικών δικτύων στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων είναι σημαντικό να διατυπωθούν και τα κυριότερα θεμελιώδη δικαιώματα⁹ που θα πρέπει να προστατεύονται στην επικοινωνία του Κράτους με τον πολίτη. Τέλος, δεν πρέπει να λησμονείται η θεμελίωση της αστικής ευθύνης του Δημοσίου για πλημμελή ή παραπλανητική ψηφιακή πληροφόρηση κατά τη χρήση των κοινωνικών δικτύων από τις δημόσιες υπηρεσίες και τους φορείς.

Εν κατακλείδι, η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο να αποτυπώσει όλες τις ανωτέρω σύγχρονες όψεις της δημόσιας υπηρεσίας και να αναδείξει τόσο τις δυνατότητες, όσο και τις προκλήσεις που ανακύπτουν από την ψηφιακή παρουσία των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

II. ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΡΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Δημόσια υπηρεσία (Service public, Öffentlicher Dienst) αποτελεί είτε λόγω της φύσης της εν λόγω υπηρεσίας, είτε λόγω της πράξης που πρόκειται να αξιολογηθεί, κάθε δραστηριότητα που έχει ως σκοπό την ικανοποίηση του γενικού συμφέροντος¹⁰. Κατά τον Jacques Chevallier, η δημό-

⁸ J.-U. Pille, *Meinungsmacht sozialer Netzwerke*, 2016, σελ. 87· M.-P. Bittner, *Manipulative Maschinen Strafrechtliche Regulierung des Einsatzes von Social Bots zur Manipulation der öffentlichen Meinungsbildung im Internet*, 2022, σελ. 97-99· A. Iben, *Staatlicher Schutz vor Meinungsrobotern (Verfassungs-) Rechtliche Überlegungen zu einer staatlichen Schutzpflicht vor Einflüssen von Meinungsrobotern auf die politische Willensbildung in sozialen Netzwerken*, 2021, passim· J. Pohle, *Vielfaltssicherung und Regulierung von Medienintermediären Unter Berücksichtigung der Entwicklungen zum Medienstaatsvertrag*, 2022, passim.

⁹ ΕΔΔΑ, 06.07.2023, Αρ. αίτ. 36705/16· S. Jamal/J. Tous, *Réseaux sociaux et droits de l'homme : quel(s) droit(s) pour quelle protection ? Actes du colloque des 7 et 8 décembre 2022*, 2024· K. Giere, *Grundrechtliche Einordnung sozialer Netzwerke vor dem Hintergrund des Netzwerkdurchsetzungsgesetzes (NetzDG)*, 2021, σελ. 272-280.

¹⁰ ΣτΕ ΟΛ 190/2022· ΣτΕ ΟΛ 1906/2014· Π. Παυλόπουλος/Ν. Σημαντήρας/Θ. Φορτσάκης, *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, 2025, σελ. 419 επ· Π. Παυλόπουλος, *Η δημόσια υπηρεσία Μία ενδοσκόπηση του δημοσίου δικαίου*, 2017, σελ. 44· Β. Κονδύλης, *Δημόσια υπηρεσία και δημόσιο συμφέρον κατά τη γαλλική θεωρία και νομολογία*, ΤοΣ 1994, σελ. 547· Μ. Wichmann/R. Brinktrine/A. F. Hauer, *Öffentliches Dienstrecht*, 2024· F. Hansen/J.-P. Fiebig, *Öffentliches Dienstrecht*, 2023· P. Esplugas-Labatut, *Le service public*, 2023· G. J. Guglielmi/G. Koubi/M. Long, *Droit du service public*, LGDJ 2016.

σια υπηρεσία αποτελεί την ενσάρκωση ενός Κράτους υπεύθυνου για την ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών¹¹. Η δημόσια υπηρεσία διαδραματίζει διαρθρωτικό και δομικό ρόλο στην κοινωνία, τονίζει ο ανωτέρω Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Panthéon-Assas, χαρακτηριζόμενη εύστοχα από τον ίδιο ως η ραχοκοκαλιά της συλλογικής ζωής, η εγγυήτρια της πρόσβασης όλων σε ορισμένα βασικά αγαθά και το κατεξοχήν μέσο ολοκλήρωσης και κοινωνικής συνοχής που, παρά την υποβάθμιση του εύρους της στο όνομα της αρχής της αποτελεσματικότητας και του νεοφιλελευθερισμού, διατηρεί την παραδοσιακή έννοια και σημασία της¹².

Γνήσια δημόσια υπηρεσία είναι μια λειτουργία γενικού συμφέροντος που θα μπορούσε, σε μια δεδομένη στιγμή, να θεωρηθεί υποχρεωτική για τους τοπικούς φορείς και, ως εκ τούτου, έχει, στον υψηλότερο βαθμό, διοικητικό χαρακτήρα¹³. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται αντιληπτό καταρχάς τελολογικά ότι η ανάρτηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από μία δημόσια υπηρεσία θα πρέπει να έχει ως στόχο την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος.

Επιπλέον, υπό το πρίσμα του διοικητικού δικαίου διερευνάται η νομική φύση της ανάρτησης από δημόσια υπηρεσία σε πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης. Άραγε, δύναται να θεωρηθεί οποιαδήποτε τέτοια ανάρτηση, διοικητική πράξη, και μάλιστα εκτελεστή ή μήπως πρόκειται για μία απλή υλική ενέργεια της διοίκησης;

Ο Μιχαήλ Στασινόπουλος στη διατριβή του επί υφηγεσία όρισε ότι η διοικητική πράξη είναι δήλωση βουλήσεως του νομικού προσώπου της Πολιτείας, η οποία καθορίζει τι πρέπει να ισχύει ως δίκαιο σε κάθε ατομική περίπτωση¹⁴. Η ανάρτηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από μια δημόσια υπηρεσία να μεν αποτελεί εκδήλωση βούλησης της διοικητικής αρχής, η οποία όμως συχνά δεν λαμβάνει τα εξωτερικά στοιχεία του τύπου των διοικητικών πράξεων, όπως υπογραφή και δεν αποτελεί δίκαιο, δηλαδή δεν δεσμεύει τον αποδέκτη της πράξης, αφού συνήθως έχει ενημερωτικό χαρακτήρα¹⁵, όπως αναγγελία δράσεων, ωράρια, υπενθυμίσεις προθεσμιών. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι αναρτήσεις τείνουν να αποτελέσουν διοικητική πράξη, ιδίως όταν περιέχουν σαφείς οδηγίες προς το κοινό για τη συμπεριφορά του, γεννούν προσδοκία δικαιώματος (π.χ. υπόσχεση για επιδότηση, διαβεβαιώσεις, παράταση προθεσμίας κ.λπ.), εφαρμόζουν διάταξη νόμου που έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, αποτελούν άσκηση της πειθαρχικής διαδικασίας¹⁶, ή χρησιμοποιούνται για την καταστολή εγκληματικότητας με τη συλλογή δε-

¹¹ J. Chevallier, *Le service public*, 2022, passim.

¹² Ibidem.

¹³ Ο Κυβερνητικός Επίτροπος J. Romieu ήταν ένας από τους εμπνευστές της έννοιας της δημόσιας υπηρεσίας, μιας έννοιας που εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη γλώσσα του δικαίου στα υπομνήματα που υπέβαλε ο ανωτέρω στο Γαλλικό Συμβούλιο της Επικρατείας, το 1903, στην υπόθεση Terrier. Αυτή η υπόθεση έφερε αντιμέτωπο έναν κυνηγό δηλητηριωδών φιδιών (οχιών) με τη νομαρχία Saône-et-Loire, η οποία αρνήθηκε να τον πληρώσει για την παροχή των υπηρεσιών του, με το σκεπτικό ότι ο προϋπολογισμός είχε εξαντληθεί. Όμως, όπως τόνισε το δικαστήριο, η δράση αυτή, αν και προέρχονταν από ιδιώτη εξυπηρετούσε το γενικό συμφέρον και ήταν υποχρεωτική για τον ΟΤΑ, με αποτέλεσμα αυτή η δημόσια υπηρεσία να υπάγεται κατεξοχήν στον διοικητικό μηχανισμό, F. Rolin, *Conclusions prononcées par Jean Romieu (1888-1907) Prédécesées par un Essai sur la théorie générale du droit administratif de Jean Romieu*, 2019, σελ. 259-265.

¹⁴ ΣτΕ 1663/2024· Μ. Στασινόπουλος, *Θεωρία της ατομικής διοικητικής πράξης*, 1937, σελ. 31.

¹⁵ ΔΠρΑθ 6696/2024.

¹⁶ ΔΕφΑθ 183/2023.

δομένων που είναι προσβάσιμα στο κοινό, την πρόσβαση σε μη δημόσια δεδομένα και τη χρήση εικονικών ερευνητών¹⁷.

Συνεπώς, οι αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χαρακτηρίζονται κατά κανόνα ως υλικές ενέργειες και δεν προσβάλλονται με αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Οι αναρτήσεις με την μορφή της διοικητικής πληροφόρησης κατ' εξαίρεση θεωρούνται διοικητικές πράξεις με εκτελεστό χαρακτήρα, κατά περίπτωση.

III. ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΣΤΑ SOCIAL MEDIA

Η εκθετική επιτάχυνση της σμίκρυνσης και της απόδοσης των υπολογιστών, καθώς και η συνεχώς αυξανόμενη επέκταση του δικτύου που συνδέει αυτούς τους υπολογιστές σε όλο τον κόσμο, οδηγεί σε νέες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι νομοθέτες και οι επιστήμονες του δικαίου. Αυτές αφορούν ιδιαίτερα την ουδετερότητα του δικτύου και την αυξανόμενη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, μετά την αποκαλούμενη «Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση», με την προσαρμογή των δεδομένων να αντιμετωπίζεται επίσης μέσω της ανάπτυξης εργαλείων μαζικής επιτήρησης¹⁸. Στο πλαίσιο αυτό, οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τη δημόσια υπηρεσία (*Les principes fondamentaux du service public*), όπως διατυπώθηκαν για πρώτη φορά από τον Louis Rolland (1877-1956), της συνέχειας¹⁹, της μεταβλητότητας²⁰ και της ισότητας²¹ μετασχηματίζονται, ανανοηματοδοτούνται ή προστίθενται νέες²².

1. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ

Το διαδίκτυο είναι ταυτόχρονα παράγοντας και προϊόν του θεμελιώδους μετασχηματισμού που βιώνει επί του παρόντος η κοινωνία και η νομοθεσία της²³. Η ψηφιακή δράση της δημόσιας υπηρεσίας στα social media υπόκειται και αυτή στη ύπατη του διοικητικού δικαίου αρχή της νομιμότητας, ως πτυχή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Δεν μπορεί δηλαδή μία υπηρεσία να δρα αυθαίρετα στο διαδίκτυο, απαιτείται η δράση της, κατά την κοινωνική δικτύωσή της να στηρίζεται σε νόμο σαφή και συγκεκριμένο που να ρυθμίζει τον τρόπο, το περιεχόμενο και τα όρια της παρουσίας της στα ψηφιακά μέσα. Έτσι, ο νόμος θα πρέπει να ορίζει την ταυτότητα του διαχειριστή του λογαριασμού, δηλαδή κάθε διαχειριστής λογαριασμού χρειάζεται να είναι «ορισμένος και επώνυμος» σε επίπεδο υπηρεσίας. Επιπλέον είναι αναγκαίο να καθορίζονται νομοθετικά οι προϋποθέσεις αλληλεπίδρασης και η σαφήνεια του σκοπού της ανάρτησης (ενημερωτικός, κατ' εφαρμογή του νόμου κτλ.).

¹⁷ ΑΠ 173/2025· S. R. Ihwas, *Strafverfolgung in Sozialen Netzwerken Facebook & Co. als moderne Ermittlungswerkzeuge*, 2014, passim.

¹⁸ R. Rissoan, *Les réseaux sociaux à l'heure de l'intelligence artificielle Mieux comprendre pour développer une stratégie efficace*, 2025· D.-U. Galetta/J. Ziller (Hrsg.), *Information and Communication Technologies Challenging Public Law, Beyond Data Protection*, 2018, σελ. 117-152.

¹⁹ ΣτΕ Ολ 957/1978.

²⁰ ΣτΕ 1964/2021· ΔΠρΑθ 599/2021.

²¹ ΣτΕ 1898/2015.

²² Για τη ζωή και το έργο του L. Rolland βλ. L. Bézie, *Théoricien oublié du service public*, RDP 2006, σελ. 847-878.

²³ M. Albers/I. Katsivelas (Hrsg.), *Recht & Netz*, 2018, σελ. 34.

Πώς πρέπει να σχεδιαστεί η νομοθεσία και η διοίκηση, ώστε να απευθύνονται στους αποδέκτες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης; Ποιο πρέπει να είναι το ψηφιακό περιβάλλον, ώστε οι εφαρμογές να είναι πιο φιλικές για τους πολίτες, τις εταιρείες και άλλους ενδιαφερόμενους; Τεχνολογικές εξελίξεις, όπως η τεχνητή νοημοσύνη η ψηφιοποίηση και η απλούστευση των διαδικασιών δημιουργούν νέες νομοθετικές απαιτήσεις. Τα κοινωνικά δίκτυα ωθούν στην αλληλεπίδραση μεταξύ νομοθεσίας, διοίκησης και αποδέκτη του κανόνα δικαίου²⁴. Σήμερα, οι πολίτες από υπήκοοι γίνονται συμμετέχοντες στη διοίκηση. Γενικά, διακρίνονται τρεις ρόλοι των πολιτών στην αλληλεπίδραση τους με τη δημόσια διοίκηση: 1) Ως πολιτικοί εντολείς της διοίκησης, όπου η πολιτική βούληση των πολιτών εκφράζεται μέσω της συμμετοχής σε πολιτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. 2) Ως συνδιαμορφωτές του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή μέσω της εθελοντικής ή της κοινωνικής τους δράσης. 3) Ως αποδέκτες των διοικητικών υπηρεσιών, ανάλογα με τον εκάστοτε τομέα αρμοδιότητας²⁵. Μένει να δούμε αν και ο νόμος για τη χρήση των κοινωνικών δικτύων από τις δημόσιες υπηρεσίες θα προσαρμοστεί σε αυτές τις εξελίξεις.

2. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Η συνταγματική αρχή ισότητας επιτάσσει αφενός την ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών ενώπιον των δημοσίων υπηρεσιών και αφετέρου την απαγόρευση των διακρίσεων σε συνδυασμό με τις αρχές της αμεροληψίας, της πολιτικής ουδετερότητας, της προσβασιμότητας και της αντικειμενικότητας των πληροφοριών, χωρίς δηλαδή προσωπικές κρίσεις και σχόλια²⁶. Ειδικότερα, στον χώρο της κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να μην γίνονται διακρίσεις στην παροχή πληροφοριών και όλοι οι πολίτες χρειάζεται να έχουν ισότιμη πρόσβαση σε ανακοινώσεις και διευκρινίσεις. Επιλεκτικές απαντήσεις ή αγνόηση άλλων κατά τη διάδραση, ορθότερο είναι να απαγορεύονται ρητά στον νόμο²⁷. Επίσης, αν δεν υπάρχει περίπτωση προσβολής της δημόσιας τάξης, η λογοκρισία της δημόσιας υπηρεσίας είναι επίσης απαγορευμένη, καθώς παραβιάζεται η ελευθερία της έκφρασης και της ισότητας ενώπιον των δημοσίων υπηρεσιών²⁸. Τέλος, πολύ σπουδαίο είναι για την υλοποίηση ίσων ευκαιριών ζωής να εξασφαλίζεται η προσβασιμότητα του περιεχομένου σε άτομα με

²⁴ J. Boockmann/H. Braun/H. Tonn, *Zugänglichkeit und Adressatenorientierung von Gesetzgebung und Verwaltung Konferenzband des Netzwerks Bessere Rechtsetzung und Bürokratieabbau*, 2023, σελ. 7-27.

²⁵ J. Bogumil/L. Holtkamp, *Bürger und Verwaltung in Handbuch zur Verwaltungsreform*, 2019, σελ. 166.

²⁶ C. Deliyanni-Dimitrakou/A.-M. Konsta, *Droit européen et comparé de non-discrimination Notions fondamentales et motifs de discrimination*, 2025, σελ. 23-30, με παραπομπή στο έργο του S. Fredman, *Discrimination Law*, 2022, σελ. 23, όπου εξηγείται ότι η ταύτιση της ισότητας με την απαγόρευση των διακρίσεων οφείλεται κυρίως στη φιλελεύθερη εκδοχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Τα εθνικά και διεθνή δικαστήρια αποδίδουν καθολικό χαρακτήρα στο δικαίωμα στην ισότητα. Αναγνωρίζουν έτσι το άτομο ως φορέα αυτού του δικαιώματος, όχι λόγω των προσόντων του, της λογικής του, της ιδιότητάς του ως πολίτη ή της συμμετοχής του σε μια συγκεκριμένη ομάδα, αλλά αποκλειστικά και μόνο λόγω της ανθρώπινης φύσης του. Χάρη σε αυτήν την αναγνώριση, τα άτομα θεωρούνται φορείς ίσης αξιοπρέπειας και ως αντικείμενα ίσου ενδιαφέροντος και σεβασμού. Κατά συνέπεια, δεν πρέπει να υπόκεινται σε περιφρόνηση ή υποβάθμιση βάσει απαγορευμένων κριτηρίων όπως το φύλο, η φυλή ή άλλα.

²⁷ M. Mercat-Bruns, *Nouveaux modes de détection et de prévention de la discrimination et accès au droit. Action de groupe et discrimination systémique. Algorithmes et préjugés. Réseaux sociaux et harcèlement*, 2020, σελ. 67-98.

²⁸ SCOTUS, 26.06.2024 – No. 23-411 (*Murthy v. Missouri*), 603 US- J. Greene, “Free Speech on Public Platforms”, σε: L. C. Bollinger/G.R. Stone (dir), *Social Media, Freedom of Speech, and the Future of our Democracy*, 2022, σελ. 122.

αναπηρίες, π.χ. με χρήση εναλλακτικού κειμένου (alt-text), υπότιτλων και γλωσσικής απλότητας ή σε ηλικιωμένους ή εν γένει άτομα που δεν έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή²⁹.

3. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΟΓΟΔΟΣΙΑΣ

Η διοικητική χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις διαφάνειας, όπως αυτή θεμελιώνεται συνταγματικά στα άρθρα 5Α και 10 και κατοχυρώνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο (άρθρο 41 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ)³⁰.

Οι αναρτήσεις των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πρέπει να είναι σαφείς, κατανοητές, οι πληροφορίες να είναι επίκαιρες, ακριβείς και τεκμηριωμένες, βασιζόμενες σε αξιόπιστες πηγές, όπως νόμοι, εγκύκλιοι και αποφάσεις και να υπάρχει λογοδοσία για κάθε δημοσίευση. Με την αρχή της φανεράς δράσης συνδέεται και η υποχρέωση των δημοσίων υπηρεσιών να δηλώνουν σε εμφανές σημείο της ανάρτησής τους ότι πρόκειται για τον επίσημο λογαριασμό τους με τον θεσμοθετημένο τίτλο της υπηρεσίας και να μην χρησιμοποιούν ψευδώνυμα (Klarnamen), όπως οι πολίτες³¹. Τέλος, η διοίκηση λογοδοτεί αιτιολογημένα για τις εσφαλμένες και παραπλανητικές αναρτήσεις της με εξηγήσεις. Οι υπηρεσίες πρέπει να απαντούν σε τεκμηριωμένα ερωτήματα ταυτοποιημένων πολιτών, όχι όμως με τρόπο που υποκαθιστά την επίσημη διαδικασία (π.χ. μην επιλύουν προσωπικές υποθέσεις μέσω inbox) και να έχει θεσμοθετηθεί μηχανισμός ελέγχου των αναρτήσεων για τη διαπίστωση ορθότητάς τους και την αποφυγή παραπληροφόρησης³².

4. ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΜΕΝΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Οι αναρτήσεις των δημόσιων υπηρεσιών καλλιεργούν την εμπιστοσύνη και γεννούν προσδοκίες στους πολίτες για τα όσα ανακοινώνονται από αυτές. Για παράδειγμα, η παράταση της προθεσμίας υποβολής αιτήσεων σε μία προκήρυξη³³. Εάν η διοίκηση ανακοινώσει μεταγενέστερα με ανάρτησή της κάτι διαφορετικό, αναιτιολόγητα και απρόβλεπτα, τότε παραβιάζει την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Για αυτό κατά την τήρηση των δημοσίων αρχείων (log) θα πρέπει να γίνεται διατήρηση ιστορικού ανάρτησης, και να υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ πληροφορίας και επίσημης απόφασης για την εξασφάλιση της ασφάλειας δικαίου.

Οι θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας αναδιαπλάθονται στον νέο ψηφιακό κόσμο της ψηφιακής διακυβέρνησης και αποκτούν νέα νοήματα και σημασία τηρώντας τον αδιαπραγμάτευτο παραδοσιακό πυρήνα των εγγυήσεων του Κράτους δικαίου στο πλαίσιο της εξασφάλισης του δημοσίου συμφέροντος και της προστασίας του διοικουμένου.

²⁹ ΔΠρΑθ 8334/2024· A. Meins, *Soziale Netzwerke von Menschen mit geistiger Beeinträchtigung. Eine qualitative Strukturelle Analyse unter besonderer Berücksichtigung nachbarschaftlicher Beziehungen*, 2025.

³⁰ Σ. Βλαχόπουλος, *Διαφάνεια της κρατικής δράσης και προστασία προσωπικών δεδομένων – Τα όρια μεταξύ αποκάλυψης και απόκρυψης στην εκτελεστική εξουσία*, 2007, σελ. 43.

³¹ BGH, 27.01.2022 - III ZR 3/21, NJW 2022, 1314.

³² ΣτΕ 1660/2023.

³³ ΣτΕ 1205/2024.

IV. ΑΥΤΟΕΛΕΓΧΟΣ

Το Δίκαιο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης³⁴ επιφυλάσσει πολλές εκπλήξεις. Μία από αυτές είναι η δημιουργία μηχανισμών ελέγχου των παράνομων και αντικοινωνικών συμπεριφορών στα social bots. Ο γνωστότερος από αυτούς τους μηχανισμούς είναι το εποπτικό συμβούλιο της Meta ή όπως λέγεται συχνά «Ανώτατο Δικαστήριο» του Facebook. Τα είκοσι δύο (22) μέλη του συμβουλίου, μεταξύ των οποίων Ακαδημαϊκοί και Καθηγητές Νομικής (Oversight Board)³⁵ αποφασίζουν, κατά πλειοψηφία, αν συγκεκριμένες αναρτήσεις παραβιάζουν την πολιτική της εταιρείας, περί επικίνδυνων οργανισμών και ατόμων³⁶.

Το εποπτικό συμβούλιο της Meta συγκροτήθηκε στο πλαίσιο μιας πολιτικής αυτορρύθμισης του Facebook. Το εποπτικό συμβούλιο μοιάζει με δικαστήριο καθώς διέπεται από διαδικαστικούς κανόνες που αφορούν τόσο τις προϋποθέσεις προσφυγής ενώπιον του κατά των αποφάσεων που λαμβάνει η εταιρία σχετικά με το περιεχόμενο του Facebook και του Instagram, όσο και τη διαδικασία έκδοσης και εκτέλεσης των αποφάσεων του ίδιου του συμβουλίου. Επιπλέον, το εν λόγω συμβούλιο, ήδη από τις πρώτες αποφάσεις του φαίνεται να ακολουθεί ένα είδος κοινωνιακού συνταγματισμού (societal constitutionalism) καθώς ασπάζεται διαδικασίες οι οποίες ενισχύουν τον συνταγματισμό όχι με βάση το σύνολο της κοινωνίας, αλλά με διακριτούς επιμέρους κοινωνικούς τομείς που γίνονται αντικείμενο ενός αυτόνομου τομεακού Συντάγματος (π.χ. *lex mercatoria*, *lex sportiva*, πολυεθνικές επιχειρήσεις, διεθνή ιδιωτικά πανεπιστήμια) που θεμελιώνεται στην αμφισβήτηση του παραδοσιακού διαχωρισμού μεταξύ δημόσιων αρχών και ιδιωτικών εταιρειών στην ψηφιακή οικονομία και στην αποδόμηση του εθνικού κράτους³⁷.

³⁴ M. Gerecke, *Handbuch Social-Media-Recht*, 2023· F. Ernotte, *Droit des réseaux sociaux*, 2021.

³⁵ Κ. Γιαννακόπουλος, *Η κρυφή γοητεία του ιδιωτικού ψηφιακού συνταγματισμού. Σκέψεις με αφορμή την ίδρυση και τη λειτουργία του «Ανώτατου Δικαστηρίου» του Facebook*, ΕφημΔΔ 2021, σελ. 27-33.

³⁶ Γ. Παπαδόπουλος, *Η ετυμηγορία του «Ανώτατου Δικαστηρίου» του Facebook για τους «Σπαρτιάτες»*. Το εποπτικό συμβούλιο της Meta έκρινε ότι ορθώς αφαιρέθηκαν δύο αναρτήσεις που αναδείκνυαν την ταύτιση του Ηλία Κασσιδιάρη με τους «Σπαρτιάτες», Καθημερινή 01.04.2024.

³⁷ Π. Μουζουράκη, *Η άσκηση διοικητικού έργου μέσω ιδιωτών*, 2021· C. Ollig, *Europäische Plattformverfassungen Die Konstitutionalisierung digitaler Kommunikationsräume durch Art. 14 Abs. 4 Digital Services Act*, 2025, passim· C. Yannakopoulos, *La dérèglementation constitutionnelle en Europe*, 2019, σελ. 179. Για τον κοινωνιακό συνταγματισμό (societal constitutionalism) βλ. J. Přibáň, *Constitutional Imaginaries: A Theory of European Societal Constitutionalism*, 2022, σελ. 45-55· Idem, *Sovereignty in Post-Sovereign Society: A Systems Theory of European Constitutionalism*, 2015· P. F. Kjaer, *Constitutionalism in the Global Realm: A Sociological Approach*, 2014· G. Teubner, *Critical Theory and Legal Autopoiesis*, 2019· Idem, *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism and Globalization*, 2012· Idem, "Societal constitutionalism: Alternatives to state-centred constitutional theory?", σε: C. Joerges/I.-J. Sand/G. Teubner (Eds.), *Transnational Governance and Constitutionalism*, 2004, σελ. 3-28· F. L. Andreas/G. Teubner, *Regime-Collisions: The Vain Search for Legal Unity in the Fragmentation of Global Law*, 2004, σελ. 999-1046· D. Sciulli, *Theory of Societal Constitutionalism: Foundations of a Non-Marxist Critical Theory*, 1992.

Ο Κοινωνιακός Συνταγματισμός (Societal Constitutionalism) και ο Κοινωνιολογικός Συνταγματισμός (Sociological Constitutionalism), αν και βασίζονται αμφότεροι στην κοινωνιολογική θεώρηση του δικαίου (M. Weber) και στην συστημική θεωρία (N. Luhmann), αναφερόμενοι στην σχέση μεταξύ κοινωνίας και Συντάγματος, δεν πρέπει να συγχέονται, διότι ο πρώτος Συνταγματισμός υποστηρίζει ότι το Σύνταγμα δεν ανήκει μόνο στο Κράτος. Συνταγματικές μορφές μπορούν να αναδυθούν και εντός μη-κρατικών κοινωνικών υποσυστημάτων (π.χ. οικονομία, αγορά, επιστήμη, ΜΚΟ, ΜΜΕ) με τα κοινωνικά συστήματα να μπορούν να αποκτήσουν «ιδιοσυνταγματικότητα» (self-constitutionalization), ενώ ο δεύτερος Συνταγματισμός βασίζεται στο Σύνταγμα, ως κατεξοχήν έκφραση και προϊόν κοινωνικών και πολιτι-

Το εποπτικό συμβούλιο της Meta, σε μία χαρακτηριστική περίπτωση που αφορούσε την Ελλάδα, έκρινε ότι ορθώς αφαιρέθηκαν από το μέσο κοινωνικής δικτύωσης δύο προεκλογικές αναρτήσεις του κοινοβουλευτικού κόμματος «Σπαρτιάτες» κατά τον Ιούνιο του 2023. Στην πρώτη περίπτωση υποψήφιος του κόμματος, ο οποίος δεν κατονομάζεται, είχε δημοσιεύσει μια φωτογραφία προεκλογικού φυλλαδίου, στο οποίο αναφερόταν ότι είχαν την υποστήριξη του ενός έγκλειστου στις φυλακές. Στη δεύτερη περίπτωση, άλλος χρήστης είχε αναρτήσει το λογότυπο του κόμματος «Έλληνες», πάνω στο οποίο υπήρχε η επιγραφή «Σπαρτιάτες». Τα μέλη του συμβουλίου (Oversight Board) έκριναν κατά πλειοψηφία ότι οι συγκεκριμένες αναρτήσεις «παραβίαζαν την πολιτική της εταιρείας περί επικίνδυνων οργανισμών και ατόμων». Μετά την αφαίρεση των αναρτήσεων, τον Ιούνιο του 2023, οι δύο χρήστες υπέβαλαν τις ενστάσεις τους, αλλά η Meta τις απέρριψε και τους στέρπησε το δικαίωμα δημοσίευσης νέου περιεχομένου για 30 ημέρες. Ακολούθως, εκείνοι προσέφυγαν ξεχωριστά στο Oversight Board³⁸.

Με την αυξανόμενη ενσωμάτωση των ψηφιακών κοινωνικών δικτύων (SNS) στην καθημερινή ζωή, οι φορείς εκμετάλλευσής τους καθίστανται σημαντικοί παράγοντες στην επικοινωνία μέσω του διαδικτύου. Οι ιδιωτικοί πάροχοι υπηρεσιών, όπως το Facebook, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τον τεχνικό έλεγχο που έχουν στην πλατφόρμα τους για να αποφασίσουν ποιο περιεχόμενο μπορεί να συμμετάσχει στη ροή πληροφοριών και ποιο περιεχόμενο αποκλείεται, ώστε να αποφύγουν την ευθύνη των φορέων εκμετάλλευσης SNS, ιδίως την ευθύνη για παρεμβολές (Störerhaftung), τα προνόμια ευθύνης, τις αξιώσεις αποζημίωσης των κατόχων δικαιωμάτων κατά των φορέων εκμετάλλευσης SNS και πάνω από όλα, την υποχρέωση εξέτασης και άλλες υποχρεώσεις που ισχύουν για τους φορείς εκμετάλλευσης SNS, ως συνέπεια ή για την αποτροπή αξιώσεων αφαίρεσης και ασφαλιστικών μέτρων που στρέφονται εναντίον τους³⁹.

Γενικά, οι κανονισμοί, στους οποίους υπόκεινται οι φορείς εκμετάλλευσης διαδικτυακών κοινωνικών δικτύων αποτελούν νομικές υποχρεώσεις για τη διατήρηση ή τη διαγραφή περιεχομένου των αναρτήσεων που δημιουργείται από χρήστες. Στο πλαίσιο αυτό, οι φορείς εκμετάλλευσης δύνανται να σχεδιάζουν και να εφαρμόζουν ένα μοντέλο αυτορρύθμισης, όπως το εποπτικό συμβούλιο της Meta, για την εποπτεία της παραβίασης των ατομικών δικαιωμάτων. Εντούτοις, υπάρχουν και τα αντίστοιχα όρια, εντός των οποίων μπορούν να παραχωρήσουν στον εαυτό τους, οι εν λόγω φορείς των κοινωνικών δικτύων, δικαιώματα σχετικά με τέτοιο περιεχόμενο σε σχέση με τους όρους χρήσης τους⁴⁰.

V. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Πέρα από τον αυτοέλεγχο των κοινωνικών δικτύων μέσω μηχανισμών των φορέων διαχείρισής τους συναντάται η διοικητική λογοδοσία και ο έλεγχος της ψηφιακής συμπεριφοράς στα κοινωνι-

κών διαδικασιών, αναδυόμενο από την κοινωνική ανάγκη νομιμοποίησης της εξουσίας.

³⁸ Βλ. προηγούμενως υποσημ. 36.

³⁹ T. Chmelik, *Social Network Sites – Soziale Netzwerke Verantwortlichkeit für nutzergenerierte Inhalte unter besonderer Berücksichtigung der Störerhaftung*, 2016.

⁴⁰ P. N. Adelberg, *Rechtspflichten und -grenzen der Betreiber sozialer Netzwerke Zum Umgang mit nutzergenerierten Inhalten*, 2020, σελ. 32-78.

κά μέσα. Η χρήση των μέσων μαζικής διαδικτυακής επικοινωνίας υπόκειται και σε εσωτερικό διοικητικό έλεγχο. Επίσης, ο υπάλληλος που διαχειρίζεται δημόσιο λογαριασμό στα κοινωνικά δίκτυα υπάγεται στο οικείο πειθαρχικό δίκαιο. Αν ο υπάλληλος για παράδειγμα προβεί σε προσβλητική συμπεριφορά, ψευδή πληροφόρηση ή πολιτική τοποθέτηση μπορεί να ελεγχθεί από ανεξάρτητες αρχές⁴¹. Ωστόσο, η απουσία ελεγκτικής αρχής των φορέων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι αισθητή, το δε ζήτημα αυτό, θα πρέπει να ρυθμιστεί στο πλαίσιο τήρησης της αρχής της αμεροληψίας, της ανάγκης πλήρωσης της τεχνοκρατικής επάρκειας της διοικητικής δράσης και εν γένει της προστασίας δημοκρατικής αρχής⁴².

VI. ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Αν μια λανθασμένη ανάρτηση των δημοσίων υπηρεσιών και εν γένει των κρατικών αρχών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παραπλανήσει πολίτες και οδηγήσει σε απώλεια προθεσμίας ή άλλες συνέπειες, τίθεται το ερώτημα αν θεμελιώνεται ευθύνη του Δημοσίου για παράνομη πράξη κατά την έννοια των άρθρων 105-106 ΕισΝΑΚ. Το άρθρα αυτά ρυθμίζουν την αστική ευθύνη του Δημοσίου για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις οργάνων του⁴³.

Μία τέτοια περίπτωση αναφέρεται στην υπ' αριθ. 3314/2024 απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, ύστερα από αγωγή πυρόπληκτου κατά ΟΤΑ και του Δημοσίου, από τη μεγάλη πυρκαγιά στο Μάτι Αττικής, την 23 Ιουλίου 2018. Το Δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση βάσει των άρθρων 105-106 ΕισΝΑΚ, για την αποκατάσταση της υλικής ζημίας και την χρηματική ικανοποίηση, λόγω της ηθικής βλάβης 932 ΑΚ που υπέστη ο ενάγων από την ολοσχερή καταστροφή της οικίας του, του κινητού εξοπλισμού αυτής και των δαπανών αναμόρφωσης-επισκευής της, εξαιτίας των παράνομων πράξεων και παραλείψεων των εναγόμενων, κατά τη διαχείριση της πυρκαγιάς. Συγκεκριμένα, ο Γενικός Γραμματέας Πολιτικής Προστασίας εξέδωσε στις 22.07.2018 τον Ημερήσιο Χάρτη Πρόβλεψης Κινδύνου Πυρκαγιάς για την επομένη (23.07.2018), ο οποίος προέβλεπε Δείκτη Επικινδυνότητας 4 (πολύ υψηλός κίνδυνος πυρκαγιάς) για την περιοχή της Αττικής, τον οποίο και ανάρτησε στο διαδικτυακό της τόπο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως και το σχετικό δελτίο Τύπου που αφορούσε την ενημέρωση του κοινού για την αποφυγή ενεργειών που μπορούν να προκαλέσουν πυρκαγιά από αμέλεια και οδηγίες για τη λήψη μέτρων αυτοπροστασίας από δασικές πυρκαγιές. Όμως, τόνισε το δικαστήριο η ανάρτηση μεταξύ άλλων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις, διότι οι αναρτήσεις αυτές δεν ήταν προσιτές σε μεγάλο αριθμό κοινωνικών ομάδων και δεν απευθύνονταν τοπικά, δεδομένου ότι ο μόνος τρόπος πρόσβασης σε αυτές ήταν μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ή να ληφθεί μέριμνα και για την ύπαρξη εναλλακτικού τρόπου ανακοίνωσης και εύκολης πρόσβασης σε αυτές από το ευρύ κοινό σε τοπικό επίπεδο, αφού υφίστανται άτομα που τελούν σε άγνοια της ηλεκτρονικής πρόσβασης στις πληροφορίες ή πρόσωπα χωρίς μόρφωση και δυνατότη-

⁴¹ Κ. Παπανικολάου, *Η εξουσία των ανεξάρτητων αρχών*, 2018, σελ. 171-178.

⁴² M. Salmon (dir.), *Les réseaux sociaux et le droit*, 2014, σελ. 22-24.

⁴³ Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών οροθετικών εκδιδομένων ως μέτρο για την προστασία της δημόσιας υγείας*, ΕφημΔΔ 2012. Επίσης, βλ. προηγ. υποσημ. 39.

τα χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή (Η/Υ). Στη συνέχεια, όμως, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας, μετά την εκδήλωση της επίδικης δασικής πυρκαγιάς ο εν λόγω Γενικός Γραμματέας δεν προέβη σε καμία ενέργεια ενημέρωσης του κοινού για τους απειλούμενους κίνδυνους της συγκεκριμένης πυρκαγιάς, ούτε παρέιχε σχετικές οδηγίες για την αντιμετώπιση της πυρκαγιάς και την ελαχιστοποίηση των συνεπειών της. Αποτέλεσμα των ως άνω παραλείψεων του Γενικού Γραμματέα Πολιτικής Προστασίας ήταν ότι δεν ενημερώθηκαν ουσιαστικά ποτέ οι πολίτες για την επικινδυνότητα της επίδικης πυρκαγιάς, παρά αντιλήφθηκαν αυτήν όταν ήταν πλέον αργά για να προβούν στις δέουσες ενέργειες αυτοπροστασίας ή ακόμη και στην απομάκρυνσή τους⁴⁴.

Άξιος μνείας είναι και ο έλεγχος των αναρτήσεων των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ). Το δικαστήριο του Λουξεμβούργου έκρινε ότι το γεγονός ότι ο πολίτης γνωστοποίησε τον γενετήσιο προσανατολισμό του στο πλαίσιο δημόσιας συζήτησης στρογγυλής τραπέζης δεν επιτρέπει στον διαχειριστή διαδικτυακής πλατφόρμας μέσου κοινωνικής δικτύωσης να επεξεργάζεται άλλα δεδομένα σχετικά με τον γενετήσιο προσανατολισμό του, τα οποία αποκτήθηκαν, ενδεχομένως, εκτός της συγκεκριμένης πλατφόρμας, με σκοπό να τα ομαδοποιήσει και να τα αναλύσει, προκειμένου να του προτείνει εξατομικευμένη διαφήμιση⁴⁵.

Από την άλλη, η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) της 20ής Ιουνίου 2023 αφορά παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, που προστατεύει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής από εσφαλμένη ανάρτηση στον επίσημο ιστότοπο της Ελληνικής Αστυνομίας και αφορούσε κατηγορία για απάτη και συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση. Το δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε μεταξύ άλλων ότι η ανακοίνωση της αστυνομίας δεν προέβαινε σε σαφή διάκριση ανάμεσα στα αδικήματα που είχε τελέσει έκαστος των κατηγορουμένων, παρόλο που η εισαγγελική διάταξη περιέγραφε με επαρκή σαφήνεια τα ακριβή αδικήματα, για την τέλεση των οποίων έκαστος ήταν ύποπτος. Το Δικαστήριο αποφάσισε ότι οι Αρχές ενήργησαν κατά παράβαση της Σύμβασης. Η δημοσιοποίηση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων σχετικών με την άσκηση ποινικών διώξεων από τις Αρχές απαιτείται να αντικατοπτρίζεται επακριβώς η υφιστάμενη κατάσταση και οι κατηγορίες που εκκρεμούν σε βάρος του κατηγορούμενου, δυνάμει της ενισχυμένης προστασίας που επιβάλλεται κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που σχετίζονται με ποινικές κατηγορίες λόγω της ιδιαίτερης ευαισθησίας των δεδομένων αυτών⁴⁶.

Γενικά, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το ζήτημα του ελέγχου της προστασίας δεδομένων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τις δημόσιες υπηρεσίες αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο της ψηφιακής ενιαίας αγοράς και του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (GDPR), κυρίως ως προς τη χρήση δεδομένων πολιτών και την ασφάλεια λογαριασμών. Η χρήση των social media από δημόσιους φορείς εγείρει σημαντικά ζητήματα συμμόρφωσης με τον GDPR (Κανονισμός 2016/679

⁴⁴ ΔΠρΑθ 3314/2024.

⁴⁵ C-446/21 Schrems.

⁴⁶ ΕΔΔΑ, Μάργαρη κατά Ελλάδας, αρ. 6705/16, 20.06.2023· και σχόλιο Λ. Σαπλαούρας, Απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Μάργαρη κατά Ελλάδας, 20.06.2023, e-ΠΟΛΙΤΕΙΑ 8/2023, σελ. 552.

ΕΕ) και το εθνικό δίκαιο (ν. 4624/2019)⁴⁷. Αν πολίτες στείλουν αιτήματα ή προσωπικά δεδομένα μέσω κάποιας πλατφόρμας, ο λογαριασμός της υπηρεσίας δεν αναφέρεται απαντητικά σε στοιχεία προσωπικής υπόθεσης παραπέμποντας σε ασφαλείς και επίσημους διαύλους (π.χ. gov.gr, email, πρωτόκολλο). Οποιαδήποτε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων σε πλατφόρμες τρίτων χωρών πρέπει να συνοδεύεται από νόμιμη βάση και ειδική πολιτική απορρήτου. Σε αντίθετη περίπτωση, δημιουργείται ευθύνη του φορέα ως υπευθύνου επεξεργασίας⁴⁸.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει ένα σύντομο σχόλιο στην απόφαση του ΔΕΕ για την υπόθεση C-479/22 P, το οποίο συνδέεται ουσιαστικά με τον ρόλο και τη λειτουργία των αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα της εμμέσως ταυτοποιήσιμης πληροφορίας και των συνεπειών της. Η απόφαση της 7ης Μαρτίου 2024 στην υπόθεση C-479/22 P φέρνει στο προσκήνιο κρίσιμα ερωτήματα που συνδέονται με τη δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών από θεσμικά όργανα και τον τρόπο που αυτές οι πληροφορίες διαχέονται και αναδομούνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το ΔΕΕ ανέτρεψε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΓΔΕΕ), δεχόμενο ότι η OLAF παραβίασε το τεκμήριο αθωότητας, το δικαίωμα σε χρηστή διοίκηση, και το ενωσιακό δίκαιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου έκρινε α) ότι το επίμαχο ανακοινωθέν Τύπου, αν και δεν ανέφερε ονομαστικά την προσφεύγουσα, παρείχε αρκετά αναγνωριστικά στοιχεία, ώστε αυτή να είναι ταυτοποιήσιμη ιδιαίτερα όταν δημοσιογράφοι ή γνώστες του πεδίου μπορούν να τη συνδέσουν με το περιεχόμενο, β) ότι η ερμηνεία του ΓΔΕΕ, πως μόνο οι πληροφορίες του ανακοινωθέντος μεμονωμένα μετρούν, αντιβαίνει στην ευρεία έννοια των «δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», όπως προβλέπεται στο ενωσιακό δίκαιο, γ) ότι οι επιπτώσεις της ανάρτησης δεν σταματούν στο αρχικό έγγραφο, αλλά εντείνονται από την περαιτέρω δημοσιοποίησή του, π.χ. στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το δικαστήριο στη σκέψη 53 αναφέρεται στην έμμεση ταυτοποίηση στο ψηφιακό περιβάλλον, επισημαίνοντας αντίθετα από το ΓΔΕΕ ότι η δυνατότητα συνδυασμού του περιεχομένου με εξωτερικά στοιχεία, ειδικά από ενημερωμένους επαγγελματίες (π.χ. ερευνητές δημοσιογράφους), είναι επαρκής για να θεωρηθεί το πρόσωπο ταυτοποιήσιμο με αποτέλεσμα να συνιστά παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ιδίως όταν προέρχεται από θεσμικό φορέα. Η υπόθεση δείχνει πώς το περιεχόμενο θεσμικών ανακοινώσεων, όταν αναδημοσιεύεται, σχολιάζεται ή εμπλουτίζεται στα social media, αποκτά νέα διάσταση επικινδυνότητας, ενώ η αρχική πρόθεση του εκδότη (π.χ. OLAF) δεν αρκεί για να αποτρέψει την ευθύνη. Αυτό προβλέφθηκε ρητά στην κρίσιμη σκέψη του ΔΕΕ: η αποκάλυψη της ταυτότητας από δημοσιογράφο μέσω Twitter δεν εξαλείφει την ευθύνη της OLAF· την αναδεικνύει⁴⁹.

Τέλος, η ανισότητα πρόσβασης σε διοικητικές πληροφορίες, όταν δίνονται μόνο διά των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και όχι από επίσημες ιστοσελίδες ή με έγγραφες πράξεις, μπορεί να παραβιάζει την αρχή της ισότητας και της προσβασιμότητας. Σύμφωνα με το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, (*Politicians Blocking Critics*, 2024), οι δημόσιοι φορείς δεν

⁴⁷ V. Kirch, *Soziale Netzwerke - Die Familie von heute, Recht und Politik der Regulierung*, 2022, passim.

⁴⁸ F. Mattatia, *Liberté d'expression, données personnelles, achats en ligne, Internet au bureau, intelligence artificielle*, 2025.

⁴⁹ C-479/22 P.

νομιμοποιούνται να μην κάνουν αποδεκτούς πολίτες από επίσημους λογαριασμούς, καθώς αυτοί αποτελούν κανάλια κρατικής επικοινωνίας και οι πλατφόρμες τους θεωρούνται επίσημα δημόσιοι χώροι⁵⁰.

VII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μετάβαση στη ηλεκτρονική διακυβέρνηση (e-government) έχει μετασχηματίσει την σχέση μεταξύ κράτους και πολίτη, με την ψηφιοποίηση των υπηρεσιών, της πληροφόρησης και της διοικητικής επικοινωνίας. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ως μέρος αυτής της ψηφιακής πραγματικότητας, αναδεικνύονται σε εργαλεία άσκησης διοικητικής δράσης με επικοινωνιακό χαρακτήρα, αλλά και με δυνητικά έννομες συνέπειες.

Η δράση της δημόσιας διοίκησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πρέπει να υπόκειται στις θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας και ιδίως της νομιμότητας, της ίσης μεταχείρισης, της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της ελεύθερης πρόσβαση σε όλους χωρίς διακρίσεις, της χρηστής διοίκησης, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου.

Η θέσπιση σαφούς κανονιστικού πλαισίου, υπό τη μορφή ενός Κώδικα Σχέσεων μεταξύ Πολιτών και Δημόσιας Διοίκησης (CPRA – Code des relations entre le public et l'administration) κατά το Γαλλικό πρότυπο είναι αναγκαία στην εποχή της ψηφιακής διακυβέρνησης και της τεχνητής νοημοσύνης. Στον Κώδικα θα κατοχυρώνονται οι θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας που διέπουν τη δράση της δημόσιας διοίκησης στο διαδίκτυο.

Η χρήση των μέσω κοινωνικής δικτύωσης από δημόσιες υπηρεσίες, παρότι δεν έχει τυπικά ρυθμιστεί, επιφέρει έννομες συνέπειες σε πολλά επίπεδα. Η δραστηριότητα της δημόσιας διοίκησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν ισοδυναμεί κατ' αρχήν με έκδοση διοικητικής πράξης, ελλείπει των αναγκαίων τυπικών και ουσιαστικών στοιχείων. Ωστόσο, στο πλαίσιο της σύγχρονης ψηφιακής διοίκησης, η επικοινωνιακή πρακτική της διοίκησης δύναται να επηρεάσει τη διοικητική σχέση, ιδίως όταν δημιουργεί εύλογες προσδοκίες ή επιφέρει ουσιαστικές επιπτώσεις στον πολίτη.

Η ανάγκη για σαφή οριοθέτηση ανάμεσα στην επίσημη διοικητική ενέργεια και την ψηφιακή/ επικοινωνιακή παρουσία είναι επιτακτική, προκειμένου να προστατευθούν τα δικαιώματα των δικαιουμένων και το δημόσιο συμφέρον.

Η εσφαλμένη, ψευδής ή παραπλανητική ανάρτηση της δημόσιας υπηρεσίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή της ανάρτησης που δεν πληροί τις θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας ή μπορεί να οδηγήσει σε έμμεση ταυτοποίηση μπορεί να προσβάλει το δικαίωμα προστασίας των δεδομένων του προσώπου, να προκαλέσει υλική ζημία, η οποία υπόκειται σε αποζημίωση κατά τα άρθρα 105-106 του ΕισΝΑΚ, και σε αποκατάσταση ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, η οποία υπόκειται σε χρηματική ικανοποίηση σύμφωνα με το άρθρο 932 του ΑΚ.

Τέλος, αν και υφίσταται έλεγχος των αναρτήσεων από τους ίδιους τους φορείς των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με τη θέσπιση υπό ένα ορισμένο όριο συγκεκριμένων Κανονισμών, η τήρηση των οποίων εποπτεύεται από αυτορρυθμιζόμενους μηχανισμούς ελέγχου, αλλά και διοικητικός

⁵⁰ US Supreme Court – Politicians Blocking Critics (2024).

έλεγχος, ιδίως ανεξάρτητες αρχές, μόνο ο δικαστικός έλεγχος μπορεί να εξασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία του πολίτη από τη δράση των δημοσίων υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η διοίκηση ασκώντας δημόσια υπηρεσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης βαδίζει στον λαβύρινθο του ψηφιακού χρόνου. Στους δαιδαλώδεις διαδρόμους οφείλει να κρατά τον μίτο της νομιμότητας και της λογοδοσίας. Ας μην λησμονείται ότι όπως ο Προμηθέας χάρισε στους θνητούς τη φωτιά, έτσι και η τεχνολογία μάς έδωσε τα μέσα, όχι όμως και τη σοφία να τα κυβερνήσουμε δίκως δίκαιο.